

Hudební škola spolku *Brünner Musikverein* (1862 – 1939)

Mgr. Lenka Kučerová

60. léta 19. století znamenala pro české země období, ve kterém bylo zakládáno velké množství spolků, jejichž činnost byla mnohdy velmi úzce specializovaná. Souviselo to jednak se změnou legislativy (spolkový zákon z roku 1852 vystřídal v roce 1867 liberálnější zákon O právě spolčovacím, který s drobnými úpravami platil až do roku 1951), jednak se silícím občanským a národním uvědomováním. Spolky byly prostředím, kde se začalo definovat nové nacionální a kulturní cítění a tento jev se stával v případě kulturně orientovaných spolků ještě výraznější. Sborová činnost a zakládání vlastních hudebních škol jasně ukazuje na snahu, s jakou jejich členové bojovali za národní kulturu a s jakou se snažili prosazovat její důležitost také do budoucna. Nicméně výchovné působení, ať už se dělo prostřednictvím založení spolkové školy nebo pořádáním veřejných aktivit, bylo hlavním záměrem spolků již od počátku 19. století a tedy také spolek *Brünner Musikverein* měl v tomto ohledu na co navazovat.

První ryze hudební spolek v Brně založil hudební mecenáš Michael hrabě z Bukuwky. Ten v roce 1830 pořádal soukromá hudební představení, která byla věnována dobročinným účelům. O čtyři roky později chtěl hrabě z těchto výnosů založit spolek *Musikverein*, ale jeho záměr se zatím neuskutečnil. Další pokus učinil v roce 1848, kdy dal podnět ke vzniku smyčcového kvarteta (jehož violistou byl Pavel Křížkovský). S ním uspořádal několik desítek koncertů. I když se na konci 50. let těleso rozpadlo, hrabě se stále nevzdával. Chtěl založit spolek, který by vychovával hudebníky pro celou zemi, tedy pro celé Rakousko neboli Předlitavsko.

Mezi nejstarší spolky, které v Brně poskytovaly hudební vzdělání, patří *Dillettanten Verein* (založený 1804) a *Filharmonische Gesellschaft* (známý také jako *Filharmonická společnost*, založená 1808). Oba spolky se soustředily především na výuku sborového zpěvu, několikrát ročně pořádaly vlastní hudební podniky včetně provádění oratorií a pravidelně uváděly koncerty s hostujícími umělci. V 60. letech byla dále výuka zpěvu součástí stanov spolků *Brünner Gesangverein Liedertafel*, *Slovanského zpěváckého spolku Zora*, spolku *Erster Brünner Lieder- und Lesekreis für Gewerbetreibende* a mnoha dalších. Také se začaly objevovat české spolky, zejm. *Beseda Brněnská* a později školy spolku *Vesna*. Bylo běžnou praxí, že na provádění závažnějších hudebních děl se podíleli členové několika spolků, spolupracovali navzájem i při jiných hudebních aktivitách a udržovali živý kontakt. Kromě

toho bylo možné studovat hudbu u soukromých pedagogů. Oblast hudebního vzdělávání byla tedy na přelomu 1. a 2. poloviny 19. století velice konkurenceschopná, ovšem její hlavní nevýhoda spočívala v tom, že byla velmi rozdrobená a nepřehledná. Toho si byl hrabě z Bukuwky dobře vědom, a proto chtěl zřídit instituci, která by nabízela mnohem širší hudební vzdělání: zpěv, výuku všech nástrojů orchestru, dirigování, kompozici a všechny teoretické a historické disciplíny. V původním plánu mělo totiž vzdělávání hudebníků probíhat formou konzervatoře, a to podle pražského nebo spíše vídeňského vzoru.

Konečně v roce 1862 byly po dlouhých průtazích schváleny stanovy nového spolku s názvem *Brünner Musikverein*. Mezi zakládající členy patřili kromě hraběte z Bukuwky Pavel Křížkovský, dále tehdejší brněnský starosta Rudolf von Ott nebo opat augustiniánského kláštera Cyril Napp. Hlavní činností spolku bylo sice pořádání veřejných produkcí, ale zřízení hudební školy bylo v jeho stanovách uvedeno na prvním místě. V brněnských hudebních kruzích vzbudilo založení spolku velký rozruch. O této události se zmiňovala řada německých periodik na Moravě i ve Vídni. Pravidelně podávaly informace o dění ve spolku brněnské noviny *Nottizen-Blatt*. Mezi prvními, kteří v počátcích finančně přispívali na provoz spolku, byla např. brněnská hudební rodina Nerudů a dále vysoce společensky postavené osobnosti z řad aristokratů, duchovenstva, podnikatelů a inteligence.

Teprve v roce 1865 měl spolek dostatek financí na to, aby mohl založit vlastní hudební školu. Vyučování probíhalo od 1. dubna 1866 a v dalších letech začínalo vždy od poloviny září a končilo v polovině července. Školu mohli navštěvovat všichni, kteří splnili přijímací zkoušky, kteří se zavázali dodržovat školní řád a kteří platili školné. Přístup tedy nebyl národnostně omezený, ale vyučovacím jazykem byla pouze němčina. Ostatně národnost byla v té době poněkud vágním pojmem, úředně se zjišťovala jen dorozumívací řeč, a tou byla v hudební škole *Musikverein* pouze němčina. Nejnižší požadovaný věk uchazečů se lišil podle studia každého nástroje: do oborů housle a klavír se vyžadoval ukončený 8. rok, pro studium flétny ukončený 10. rok. Pro violoncello, harfu a dechové nástroje se přijímalo od 13. roku, pro sólový zpěv od 14. a pro kontrabas od 15. roku. Studium violoncella, kontrabasu a dechových nástrojů bylo umožněno jen chlapcům. Vzdělání trvalo celkem 3 roky.

První školní rok 1866/67 se učily jen dva obory, hra na housle a sborový zpěv. Výuka probíhala v prostorách farní školy u sv. Jakuba. V jejích místnostech fungovala už od roku 1844 jiná, městem zřízená pěvecká a houslová škola. Učebny poskytovalo město *Musikverein* bezplatně. U sv. Jakuba se také konaly pravidelné žákovské večery na konci každého školního roku, závažnější koncertní vystoupení byla pořádána v sále Taverny, dnešní Reduty.

Podle školních osnov z roku 1866 si přijatí žáci zvolili jeden studijní obor, ve výjimečných případech mohli studovat i více oborů. Jestliže některé obory nebyly dostatečně kapacitně naplněny, řešila škola situaci osvobozením od školného, případně jeho snížením. To se týkalo nejčastěji studia některých žesťových nástrojů. Stejně tak studovali zdarma žáci oboru sborový zpěv, protože provozování národního repertoáru bylo v zájmu každého spolku. Předměty se dělily na povinné a nepovinné. Mezi povinné patřil pro zpěváky zmiňovaný sborový zpěv a pro instrumentalisty orchestrální hra, dále hudebně teoretické a historické předměty, nepovinná byla hra na další nástroj nebo komorní hra. Nabídka předmětů se samozřejmě rok od roku rozšiřovala, např. součástí předmětu hudební teorie se postupně stávaly kromě elementární hudební nauky také harmonie, modulace, kontrapunkt a instrumentace.

Ještě dva roky po zřízení hudební školy neměla instituce svého uměleckého vedoucího. Teprve v roce 1868 jím byl zvolený dirigent a violoncellista Otto Kitzler. Kitzler současně učil i hudebně teoretické předměty, které byly do osnov zavedeny právě v roce 1868 a které byly povinné pro všechny studenty. Také přibyla hra na violoncello. K dalšímu významnému rozšíření osnov došlo na konci 70. let. V roce 1877 přibyla hra na kontrabas (vedl Franz Šťastný), na flétnu a na hoboj (vedl F. Fasola) a o rok později hra na violu (vedl prof. Malý), na klarinet (vedl prof. Roßmeisl) a na lesní roh (vedl C. Haak). Školu navštěvovalo 169 studentů, kteří chodili do 22 tříd.

Tento slibný postup neunikl pozornosti ostatních hudebních spolků v Brně. Činnost *Musikvereinu* bedlivě sledovala hlavně *Beseda Brněnská*, která chtěla podobně jako *Musikverein* poskytovat výuku hudebníkům v celých českých zemích. Svou hudební školu založila až na počátku 80. let. Avšak plán jejího ředitele Leoše Janáčka, vytvořit plnohodnotný protějšek *Musikvereinu*, byl příliš velkorysý. *Musikverein* měl být od počátku reprezentativní koncertní institucí německého Brna, zatímco *Beseda* začínala svoji činnost jako mužský pěvecký spolek české menšiny. Počet členů *Besedy* byl cca čtyřikrát menší a tedy ani zemské a státní subvence nemohly být tak vysoké jako v případě *Musikvereinu*.

Při každoročním nárůstu studentů škola neustále bojovala s nedostatečnými prostory. Už v 6. vyučovací roce počet studentů přesáhl stovku. Nutnou potřebu dalších vyučovacích prostor vyvolalo zvl. zavedení oboru hra na klavír v roce 1885 (vedl Adolf Budischowsky). Množství zájemců o studium bylo pravidelně mnohem vyšší než to, které mohli přijmout. Učilo se na chodbách i v ředitelně. Město vyšlo vstříc žádostem školy a pronajalo spolku prostory v měšťanském domě zv. Schmetterhaus (na dnešní Dominikánské ul. č. 9, v Domě pánů z Kunštátu). Nesídlila tu ale na dlouho. Od roku 1888 totiž začaly stavební práce na

Německém domě na ulici Kiosk, dnešním Moravským náměstí. K jeho slavnostnímu otevření došlo roku 1891 a celkové náklady na stavbu budovy převyšovaly náklady na stavbu Besedního domu asi třikrát. V Brně tak vznikla dvě kulturní centra obou národnostních táborů, centra, která se stala útočištěm mnoha nacionálně laděných spolků, včetně *Besedy Brněnské* a *Musikvereinu*.

Devadesátá léta znamenala pro školu další rozšíření osnov. Nově se vyučovalo hře na bicí nástroje, dirigování, italštině a deklamaci. Počet studentů se na konci století blížil čtyřem stům. Zájem vzbudila výuka předmětů hudební historie (vedl Richard Wieckenhauser) a všeobecná hudební věda.

V roce 1900, už pod vedením nového uměleckého ředitele Karla Koretze, byly zavedeny jakési vyšší třídy pro některé nástroje, tzv. „Konzervatoriums Klassen“. Tato snaha o poskytování vzdělávání na ještě vyšším stupni není zdaleka ojedinělá. Také na *varhanické škole*, která byla založená na počátku 80. let a která se soustředila především na výchovu budoucích ředitelů kůrů a varhaníků, zakládal její ředitel Leoš Janáček vyšší „kursy“ ve hře na klavír, na varhany, na housle a ve zpěvu a v roce 1903 se ve výroční zprávě zmiňoval o sjednocení osnov své školy s pražskou a vídeňskou konzervatoří. Podobně i *Beseda Brněnská* otevřela „konzervatorní třídy“ pro vyspělejší studenty. Brněnské hudební školství na počátku 20. století tedy jednoznačně směřovalo k tomu, aby také v hlavním městě Moravy byla zřízená instituce s úzce specializovaným hudebním vzděláním typu konzervatoře. Každý ze jmenovaných spolků k tomuto cíli jednoznačně směřoval a její vybudování bylo jen otázkou času.

Nové politické uspořádání po roce 1918 mělo dalekosáhlé důsledky i pro oblast školství. Ovšem mezi léty 1918 a 1922, kdy nabyl účinnosti tzv. Malý školský zákon, se stala situace v oblasti školské legislativy značně nepřehledná. Toho využila hudební spolková škola *Musikvereinu* a na úředních listinách začala neoprávněně používat oficiálního názvu „konzervatoř“. Podle dochované korespondence mezi spolkem a Zemskou správou *Musikverein* o povolení tohoto titulování opakovaně žádal, ale žádostem nebylo nikdy vyhověno. Škola *Musikvereinu* byla totiž stále soukromou školou, která neměla právo používat učební plán rovnocenný s jakýmikoliv veřejnými ústavami. Ještě ve 30. letech 20. století škola vydávala i přes zákaz tehdejšího ministerstva školství a národní osvěty svým absolventům vysvědčení s označením „hudební konzervatoř“ či „hudební akademie“, a to s odůvodněním, že tyto předtištěné dokumenty musí spotřebovat. Titul jí byl opět úředně odepřen a státní garanci nikdy nezískala.

Od roku 1917 pronajal spolek pro školu dům v ulici Na Hradbách. To ještě více přitížilo finanční situaci spolku, jehož činnost byla vlivem válečných událostí značně podlomená. Během války totiž zůstal bez subvencí a poznamenaný nuceným odchodem mnoha pedagogů i studentů. Po založení *Státní hudební a dramatické konzervatoře Brno* v roce 1919 a zejm. pak po jejím zestátnění v roce 1920 prestiž hudební školy *Brünner Musikvereinu* značně poklesla. Na počátku 30. let měla škola pouhých 250 studentů a 19 pedagogů. Správa spolku stále doufala, že školu zachrání její předání do správy města. To se v roce 1940 opravdu stalo, ale město ji převzalo pod novým jménem *Musikschule der Stadt Brünn*. Spolek *Brünner Musikverein* byl totiž v tomto roce rozpuštěn a s ním zanikla i jeho hudební škola.

Pedagogové byli z velké části aktivní umělci a vyučování se věnovali na více institucích současně. Nesmírně populární byla také forma soukromé výuky. Mezi erudované hudební teoretiky působící ve spolkové škole patří bezesporu Otto Kitzler a Albin Paleczek. Z klavíristů se tu mimo jiné pedagogicky uplatnily koncertní umělkyně Marie Katholicky a Adele Adamczik. Pro výuku hry na housle získala škola Bernharda Dessaua, prvního koncertního mistra městského divadla v Brně. Po vzniku první republiky byla pedagogická činnost na státem subvencovaných školách, mezi než patřila i škola *Brünner Musikvereinu*, podmíněna absolutoriem na konzervatoři nebo státní zkouškou.

Z řad absolventů se pravděpodobně nejvíce uplatnili studenti oboru kompozice. Určitý okruh posluchačů této školy je možné označit za kompoziční školu. Patří k ní Bruno Weigl (1881 – 1938), ve skladbě žák O. Kitzlera a R. Mojsisoviče. Je autorem práce *Harmonielehre* (vyd. 1925), vůbec první vydané učebnice, která se vyrovnává s harmonií soudobé hudby. Je teoretickou reflexí dvanáctitónovosti mimo schönbergovský prostor. Tato netradiční práce v mnohém ovlivnila Aloise Hábu. Podobně Felix Petyrek (1892 – 1951) spolupracoval s A. Hábou. Hudební vzdělání si po odchodu z Brna doplnil ve Vídni L. Godowského a E. von Sauera (klavír), F. Schrekera (kompozice) a u G. Adlera (muzikologie). K absolventům této generace patří také Rudolf Peterka (1892 – 1933). Na rozdíl od skladatelské školy Leoše Janáčka, která se formovala paralelně a v totožných podmínkách německého Brna přelomu 19. a 20. století, jsou výše uvedená jména dnes téměř neznámá.

Seznam zdrojů a použité literatury

- DRAŠAROVÁ, Eva. Stát, spolek a spolčování. In: *Paginae historiae* 1, 1993, s. 152-153
Dostupné z: <http://www.nacr.cz/E-publ/paginae/fulltext/1993/Drasarova.pdf>

- MALÍŘ, Jiří: Společnost v Brně mezi Besedním a Německým domem. In: *Besední dům. Architektura, společnost, kultura*. 1. vyd. Brno: Státní filharmonie Brno., 1995. s. 15-51, 37 s. ISBN 80-702-8071-9
- Die Musikschule des brünner Musikvereins. In: *Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der k.k. Mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde*. Brünn: K.k. Mährisch-schlesische Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, Redigirt von Christian Ritter d'Elvert. Brünn. Jahrgang 1890, Nr. 1, S. 2-3, Jahrgang 1886, Nr. 1, S. 5-6
- EFFENBERGER, Josef. *Denkschrift des Brünner Musik-Vereines zum Jubiläum seines am 22. November 1887 erreichten 25jährigen Bestandes*. Brünn: Musik-Verein, 1887, 51 s.
- *Organisationsplan für die Brünner Musikvereins-Schule*. Brünn: 1890, 12 s.
- LISCHKA, Emil. *Über die Anfänge des Brünner Musikvereines*. Olomouc, 1937. 9 s.
- LAŠŤOVKA, Marek. *Pražské spolky: soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990*. Vyd. 1. Praha: Scriptorium, 1998. 742 s. ISBN 80-902151-9-x
- BAJGAROVÁ, Jitka. K hudebnímu školství v Brně v době působení varhanické školy. In: *Fenomén Janáček včera a dnes. Sborník z mezinárodní hudebněvědné konference. Konzervatoř Brno 2004* (Editio Conservatorium Brunense, vol. I., ed. Jiří Halíř, Lucie Pelíšková a Pavel Sýkora, Konzervatoř Brno – Togga, Brno 2006, s. 151-159
- LIŠKOVÁ, Martina. *Německé hudební spolky v Brně (1861 – 1942)*. Diplomová práce. FF MU, Brno 1999, 168 s.
- *Statuten des Brünner Musik-Vereines, genehmigt mit a. h. Entschliessung vom 20. März 1862 mit Berücksichtigung der in der General-Versammlung vom 6. März 1887 beschlossenen Abänderungen*. Brünn: Musik-Verein, 1887, 8 s.
- TRAUTENBERGER, Gustav. *Festschrift zur Eröffnung des Deutschen Hauses in Brünn, am 17., 18. und 19. Mai 1891*. Brünn: Deutsches Haus, 1891, 45 s.
- <http://spolky.profitux.cz>
- Janáčkův archiv Moravského zemského muzea:
 - G 5765 Výroční zprávy Brünner Musikvereinu
 - G 119 Programy Musikschule des Brünner Museikvereines 1900-1916
- Archiv města Brna:
 - sign. R 11, R 12, R 17, R 26/1, 2, 3, 5, 6, 7, 13, 14
- Moravský zemský archiv:
 - zn. B 26, fond Policejní ředitelství v Brně – karton 2638, sign.: č.j. 83243/39